

Roman Pelczar

Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-0612-0009

Recenzja książki Mirosława Łapota: *Inspektorzy szkolni w Galicji doby autonomicznej (1867–1918), Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2024, 508 ss.*

Dorobek historii szkolnictwa w Polsce w dobie rozbiorów wzbogacił się o nową bardzo obszerną i interesującą pozycję. Jest nią książka Mirosława Łapota dotycząca działalności galicyjskich inspektorów szkolnych w okresie autonomicznym. To najnowsza monografia tego autora dotycząca dziejów galicyjskiej oświaty. Została wydana przez Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie. Omawiana książka jest kolejną pozycją bibliograficzną dokumentującą pokaźny dorobek w obszarze badań nad szkolnictwem galicyjskim, które od wielu lat prowadzą liczne polskie ośrodki akademickie i naukowe, w tym wspomniana uczelnia.

Założonym przez Autora celem monografii była rekonstrukcja, analiza i ocena działalności inspektorów szkolnych w Galicji w latach 1867–1918, czyli od roku utworzenia Rady Szkolnej Krajowej dla Galicji do chwili zakończenia I wojny światowej i odrodzenia się niepodległego państwa polskiego.

Osoby te wypełniały określone zadania nadzorcze w odniesieniu do podległych placówek oświatowych. Działalność inspektorów szkolnych na terenie Galicji była związana z procesem edukacji oraz administrowaniem i zarządzaniem szkołami. Wchodzili oni w skład galicyjskiej administracji i władz szkolnych.

Przedmiotem badań M. Łapota – jak sam zauważa we wstępie – stała się działalność inspektorów szkolnych na terenie Galicji. Podkreśla w nim, że tematyka ta do tej pory była rzadko podejmowana w publikowanych pracach dotyczących szkolnictwa galicyjskiego. Książka M. Łapota przedstawia całościowy obraz spraw związanych z działalnością tych urzędników, czyniąc to na tle funkcjonowania tamtejszego systemu szkolnictwa.

We wstępie Autor postawił kilka pytań badawczych (s. 8), na które następnie odpowiedział w poszczególnych rozdziałach opracowania. Aby to zrobić, zastosował procedurę badawczą zmierzającą do odszukania, odczytania i wykorzystania informacji ze wszystkich dostępnych źródeł dotyczących tematyki ujętej w tytule opracowania.

Działalność galicyjskich inspektorów została przedstawiona w 7 rozdziałach wyraźnie wyodrębnionych pod względem zawartości treściowej. Monografię rozpoczyna obszerne metodologiczne wprowadzenie. Następnie w kolejnych rozdziałach Autor (przyjmując strukturę problemową) kolejno analizuje poszczególne szczegółowe zagadnienia. I tak w rozdziale pierwszym omawia politykę oświatową w Galicji oraz organizację systemu administracji i nadzoru szkolnego. Szczegółowej analizie poddaje zewnętrzne uwarunkowania i politykę oświatową władz Galicji oraz system administracji nadzoru szkolnego w postaci Rady Szkolnej Krajowej, rad szkolnych okręgowych i miejscowych. W rozdziale drugim ukazuje proces kształtowania się urzędu inspektora szkolnego (krajowego i okręgowego). Analizuje w nim status prawny inspektora szkolnego, rozwój stanowisk inspektorskich i zmiany personalne na tych stanowiskach, kwalifikacje inspektorów i ich zadania. W rozdziale trzecim omawia realizację przez tych urzędników zadań pedagogicznych. Szczegółowo charakteryzuje przebieg wizytacji szkolnych, organizację konferencji nauczycielskich oraz pozostałych zadań pedagogicznych. Rozdział czwarty poświęca omówieniu zadań administracyjnych. Były one wykonywane w ramach wizytacji szkół, postępowania dyscyplinarnego wobec nauczycieli, współpracy z radami szkolnymi okręgowymi i miejscowymi. W rozdziale piątym analizuje wielokulturowe uwarunkowania pracy inspektorów w realiach wielonarodowościowych Galicji. W rozdziale szóstym prezentuje portrety zbiorowe inspektorów krajowych i okręgowych. Zamieszcza też bardziej lub mniej obszerne biogramy tych osób. Ostatni rozdział poświęca wkładowi autonomicznej Galicji w rozwój zawodu inspektora szkolnego. Uwzględnia w nim proces profesjonalizacji tego zawodu oraz próby konsolidacji wspomnianego środowiska, tożsamość zawodową, odbiór społeczny środowiska inspektorskiego oraz funkcjonowanie tej grupy zawodowej w II Rzeczypospolitej. Część narracyjną zamyka zakończenie, w którym Autor dokonuje podsumowania zaprezentowanych w książce ustaleń oraz wskazuje postulaty badawcze odnośnie do tytułowej problematyki. Książkę uzupełniają: bibliografia, spis tabel, indeks nazwisk oraz streszczenie w j. angielskim. Analizując strukturę wewnętrzną książki, należy stwierdzić, że jest ona przemyślana i logiczna.

W odniesieniu do przeanalizowanej przez Autora tematyki książkę zaliczyć należy do pionierskich, a przez to do bardzo wartościowych. Jest z pewnością pierwszą w literaturze historyczno-oświatowej, która dokładnie przedstawia funkcjonowanie instytucji galicyjskich inspektorów szkolnych w latach 1867–1918. Osoby te były postaciami znanymi w środowisku pedagogicznym jako dyrektorzy i nauczyciele w szkołach wyżej zorganizowanych oraz wykładowcy akademicy. Wielu z nich publikowało prace naukowe oraz przejawiało aktywność społeczną. W tym gronie znaleźli się m.in.: Bolesław Baranowski, Mieczysław Baranowski, Mieczysław Tytus Baranowski, Kazimierz Bruchnalski, Euzebiusz Czerkawski, Emanuel Dworski, Karol Falkiewicz, Franciszek Majchrowicz, Henryk Schmitt, Hipolit August Seredyński i Stanisław Sobieski.

Niewątpliwym walorem książki jest ponadto bardzo bogata baza informacyjna wykorzystana przy redagowaniu opracowania. Została ona zestawiona w bibliografii (zajmującej w książce 50 stron). Analizując jej zawartość, można zauważyć, że M. Łapot w swej pracy wykorzystał bardzo szeroką bazę źródłową, uwzględniając praktycznie wszystkie możliwe rodzaje źródeł historycznych. Szczególnie ważną rolę odgrywają źródła archiwalne przechowywane w kilkunastu archiwach polskich, ukraińskich i austriackich. Ważną funkcję w książce odgrywają ponadto źródła drukowane, a w tej grupie wydawnictwa urzędowe, pamiątniki, podręczniki, druki jubileuszowe i okolicznościowe, artykuły prasowe oraz publikacje autorstwa inspektorów szkolnych. Ponadto Autor wykorzystał także tematyczną literaturę naukową oraz strony internetowe odnoszące się do tytułowego problemu.

W opracowaniu zamieszczony został ponadto obszerny materiał statystyczny w postaci 26 tabel. Są one interesujące pod względem merytorycznym – obrazują stosowne treści książki – przez co umiejętnie i zasadnie uzupełniają prezentowane zagadnienia. Część z nich jest bardzo obszerna i treściowo rozbudowana, zawiera wiele ciekawego materiału informacyjnego.

Cała ta podstawa informacyjna, tworząca bardzo rozbudowany i wyczerpujący fundament naukowy książki, jest właściwa i w pełni wystarczająca dla zrealizowania podjętego tematu. Dowodzi dociekliwości i dużej rzetelności badawczej Autora oraz dobrej znajomości tytułowego problemu badawczego. Dzięki temu M. Łapot stworzył wartościowe opracowanie o charakterze syntetycznym. Podkreślić należy staranność zredagowania całej publikacji. Świadczy to o dużych umiejętnościach pisarskich, naukowych i redakcyjnych Autora.

Mając świadomość posiadanego przez Autora bogatego zasobu materiałów o nauczycielach, warto byłoby zachęcić Go do podjęcia trudu opracowania w przyszłości (na bazie zamieszczonych w książce biogramów) osobnego słownika biograficznego inspektorów szkolnych (krajowych i okręgowych) działających w Galicji. Byłby to dodatkowy, ważny naukowy krok do jeszcze lepszego poznania dziejów oświaty galicyjskiej w okresie autonomicznym.

Książka M. Łapota stanowi niewątpliwie cenną i interesującą pozycję naukową. Myślę, że jej tematyka zainteresuje badaczy zajmujących się dziejami szkolnictwa funkcjonującego na terenie Galicji. Odbiorcami zapewne będą też historycy zajmujący się dziejami tego terenu w aspekcie administracyjno-prawnym, społecznym i kulturalnym.